MŰVÉSZET.

MŰVÉSZETI KRÓNIKA.

Budapest, 1911. julius.

□ Izzó nyári nap főzi az aszfaltot. Olyan ez a tündérszép Budapest, mint valami hatalmas katlan, melybe kegyetlen végzetkezek dobták Kelet és Nyugat művészetét. Forr, bugybérokol itt minden.

□ Csillagos este volt. A sötétkék égboltozaton, mint valami fantasztikus acélmetszet domborodott az Országháza. A kártya-paloták vonalait beszédes foltokká mázolta a homály s a Dunatükrében lámpafény futkozott. Messziről elhagyottan nyujtózkodott a Lánchid.

□ Bodor Aladár — ez a magyar poéták csavargója — Egyptomba készült. Valahányszor itt hágy bennünket, az éjszakai Budapesttől bucsuzik legtovább. Lassan mentünk a budai Dunaparton. Csak ritkán szóltunk, de mikor a Lánchidhoz értünk, akaratlanul ökölbe szorult mindkettőnk keze.

□ „Makkos Vendel a pápai rablógyilkos őseiben több szépérzék volt, mint a mi városi tanácsunkban. Azok megértették a Cuha völgyének beszédét. Elragadtatásukban észre sem vették, mikor az őrizetükre bizott fogoly megszökött."

□ Mélyről szakadtak ezek a szavak. Bodor Aladár arca kipirult. Hatalmas alakja belenyúlt az éjszakába. Fanatikusan beszélt tovább.

□ „És épen most kellett ezt az otrombaságot elkövetni. Most, mikor Clark Ádámnak augusztus 15-én lesz a 100. születés napja."

□ Nem szóltam semmit. De magamban sajnáltam ezt az embert. Ezt az örök-vándorló poétát, akit ennyire dühbe tud hozni a mi nagy kulturátlanságunk.

□ Mi már — akik megszoktuk — csak elbusultan mormogunk rajta.

□ S a fáradt Duna-habból hirtelen egy arc tükröződött felém. Hideg, intelligens homlokú fej, messze jövőbe néző szemek. Barabás édeslágy tolla örökítette meg. Az első gőzhajón ülő Clark Ádámot.

□ De nekünk csak egy Széchenyink volt. Széchenyi hozta ezt az embert ködös Albionból, hogy a lomha magyar Dunát büszke íves hiddal nyergelje át. Ez volt a régi Pest első lépése a világvárosok felé. A Lánchiddal nyújtott kezet a polgári Pest a történelmi Budának, hogy együtt haladjanak a jövő felé.

□ És Clark Ádám a hideg számító mérnök valósította meg nagy Széchenyink legmelegebb gondolatát.

□ Messze idegenbe szállt a lánchid hire. Nemzeti létünkről beszélt ékesen s bebizonyította a világnak, hogy igenis van Magyarországon kultura. Hatvan évig bámulták a Lánchidat és Alagutat, mint Nyugat keletének legnagyobb csodáját.

□ És most jön a Főváros, hogy azt amit egy hatalmas genie alkotott — tönkre tegye.

□ Árván áll a híd. Burkolatát felszedik, láncait kicserélik, úttestét megnagyobbítják. Elrontják a legszebb hidunkat. Karcsuságát, művészi stylját tönkre teszik, csak azért, mert a városi tanácsba nem szórult annyi műizlés sem, mint Makkos Vendel őseibe.

□ Vajjon támad-e majd egy uj Széchenyi, aki uj Clark Ádámokkal áthidaltatja a magyar kultura posványait?

□ Csodálatos, hogy ezek dacára is épül és szépül Budapest. Az ősi, kiapadhatatlan faji energia lendül itt lázas munkába, mely a jövő Magyarországnak veti meg alapját.

□ Napokban dölt el a Népház pályázat sorsa. Úgy nevezett kulturpalotája van a franciáknak, németeknek és angoloknak is. Ha ezt akarják megvalósítani — nem szerencsés gondolat. De igen is szükség van egy hatalmas palotára, melyben az építész, szobrász, piktor és iparművész egyöntetű harmonikus összhangzásban dolgozva az a magyar nemzet karakterét és lelkületét tükrözze vissza.

□ A pályaművek legnagyobb része erre törekszik.

S ez örvendetes dolog, hogy építészeink átérzik ennek szükségességét.

□ Az első díjjal kitüntetett mű szerzői Menyhért és Rerrich. Ők úgy a térrel, mint az épület monumentálitásával számoltak, egyedül annak praktikus használhatóságáról felejtkeztek meg.

□ Szerencsésebb és gyakorlati kivihetőségben is jobban megoldható Lajta Bélának, második díjat kapott terve. Sok világosságot és sok levegőt igér. Érdekes és mindenképen művészi a hatalmas lapos tető megoldása, mely fűggő kertté alakítható át.

Istók János szobrászművésznek Nagyszebenben leleplezett Petőfi emléktáblája

□ A harmadik díjat Tornallyay Zoltán nyerte. Hibásnak tartom, hogy az egész épületet egy tömbben tervezte, mi által elnehézkesedik az és otrombává válik.

□ Megvették ezeken kivül: Hikisch és Orbán, Gaál Bertalan, Sebestyén, Hegedüs és Sterk, Wachtel, Pártos és Meller Dezső tervét.

□ Sok érdekes felfogást és komoly törekvést mutatnak még Szende Andor és Wannenmacher munkái.

□ A zsüri Lajta Bélának itélte a palota tervezését, mig a kivitelt Rerrichék kapták.

□ De amit egyik oldalon épít a Főváros, másik oldalon azonnal lerombolja: Üres tatárfejek ítélete függ Demokles kardja gyanánt a Margit sziget fölött. Agyon akarják építeni, elakarják rontani izléstelen túlzsufoltsággal Európa legszebb szigetét. Százados, dúskoronájú tölgyeket akar feláldozni a naiv felfogású közmunka-tanács a kocsikorzó hóbortjának. Első sorban mégis csak üdülő hely és fürdő a Margitsziget. Port szivhat Budapest közönsége mindenhol eleget, legalább ezt az egy helyet hagyják meg neki, ahol füst helyet levegőt is kap. Azokat a fákat kiirtani pedig, mik alatt még Árpádházi Margit járt, legenyhébb kifejezéssel élve: barbárság.

□ Amit lehet, mentsünk meg. Hisz vétkes könnyelműség úgyis elég szépséget pusztít itt. Szomorú példa erre a cseklészi kastély égése. Külföldön az ilyen nagy gyüjtemények, ha magántulajdonok is, valamennyire a köz tulajdonába mennek át. Ott a szépet mindenki élvezheti. Nálunk, még amink van is — elpocsékoljuk.

□ A képzőművészeti főiskolán gyászlobogó hirdeti, hogy Hegedüs László meghalt. Inkább tanár volt, mint művész, kitünő tanár, aki vasszorgalommal és kitartással töltötte be helyét. Azt a nehéz helyet, mit sorsa szabott ki neki a magyar kultúra napszámosai között. Nem tartozott a harcos, úttörő nagy talentumok közé, de becsületes, komoly munkát végezett, melyért csak hála illeti. Néhány képét a Szépművészeti Múzeum őrzi.

□ A piktúrában, kései nyár dacára élénk élet uralkodik. A berlini secessionisták képeiről beszél még most is egész Berlin. Érdekes és okulásra fölötte jó ezen a kiállításon átfutni. Sok élet, sok elevenség mindenütt. És sokat lát, aki látni tud. Hazai piktorok és szobrászok stylusát látjuk itt viszont.

□ Gerchard Marks „Löwe" erősen bronzba érzett szobra megkapó. Nálunk Beszédes László érti csak meg ennyire az anyag fontosságát.

□ Max Liebermann „Der Barmherzige Samariter" cimű képe Kernstock kezelésére emlékeztet. Georg Kolbe „Tanzende" szobra fiatal lányaktot ábrázol. Erős realizmussal megmintázott alak, teli mozgással. Kurt Tuch „Pfingstfreude" Aiglon beteges erotikáját juttatja eszünkbe. Perverz symbolumát három görhes női akttal fejezi ki. Ezek tagolják fel a kép terét lehetetlen pózban.

□ Annál művészibb Ernst Barlach: „Sorgende Frau" cimű szobra, melynek minden porcikája talentumot árul el.

□ Ugyancsak Berlinben egy Rembrandt kép adott alkalmat Seydlitz professzornak, a hires képzőművészeti kritikusnak, minden izében mély értekezletének megírására. Ugyanis Rembrandt „Malom" cimű képét egy amerikai gyűjtő megvette. Seydlitz beható tanulmányozás után, arra a felfedezésre jött, hogy úgy a kép stylusa, mint technikája a nagy mester de Gelder nevű tanítványára em-

lékeztetnek. Pro és contra cikkek feleltek Seydlitz nyilatkozatára. Bode múzeumi igazgató teljesen tisztázta a kép eredetiségét s ma már a hires kritikus tévedése nyilvánvaló. Mégis, akaratlanul az a kérdés merült fel bennünk: mikor érünk mi el az alapos német lelkiismeretességhez?

□ Mert fájdalom, nálunk minden a felületesség jegyében születik.

□ Majdnem 13 évig vajudott az Erzsébet szobor ügye. A tőke azóta milliókra növekedett, de a szobor még mai napig sem áll. Az intéző körök pedig nem okoltak a multon. Pályázatot hirdettek rogyásig és mindenik meddőnek bizonyult. Furcsa dolog is az a pályázat. Feltételekkel, méretekkel, helyekkel, anyagi nyüggel kötik meg a művészt. Azért olyan sajnálatra méltók Budapest szobrai.

□ Most végül összegyült egy impozáns tőke, amin hatalmas emléket állíthatnának a megboldogult Erzsébet királynénak. De kérdem: ésszerü-e az egész tőkét egy szoborba fektetni? Nem volna-e jobb, a felgyülemlett kamaton tiz vidéki városban tiz másik szobrot emelni?

□ Mert szomorú, de tény, hogy a Fővárosban, nem tehetség, hanem összeköttetés dönti el a pályázatot. Itt tehát csak két ember vehető számításba. Az egyik Strobl, a másik Zala. Strobl csipkés iparművészeti dolgaira semmi szükségünk nincs. Zala meg már úgyis eléggé elrontotta az Andrássy utat elefántlovaival. Kár volna hasonló kaliberű dolgokkal benépesíteni az Alagút tetejét.

□ Okuljunk hát a multon. Ha tiz város tiz külön szobrot kap, aközött a tiz között könnyebben akad egy jó, mint hogyha tisztán csak egy embert biznak meg. De még ezenkivül is kulturmunkát teljesitünk vele. Vidéki városainkat ugysem igen bántják a szépiránti hajlamok, legalább alkalmat adjunk rá. S ami pedig legfőbb, a milliók nem egy ember zsebébe csusznak, hanem többek közt oszolva meg, a művészek megélhetését és boldogulását is elősegitik.

□ Némileg azonban remélykedhetünk az Erzsébet-szoborban, mert a zsüriben külföldi művészek is vesznek részt.

□ Vigaszul szolgálhat — s ezt örömmel irom —, hogy nemcsak nálunk határoz a tanács bölcseket. Mert ime, a műveltség központjában frankföldön, Passyban esett meg az a szégyen, hogy Beethoven szobra felállitására az engedélyt megtagadták. José de Charmoy mintázta. Nagy elismeréssel fogadták művészi körökben s akkor előáll a kupaktanács — mintha csak nálunk történne — hogy a szobor igen szomoru, tehát felállitani nem szabad.

□ De ne nagyon bizakodjunk el. Franciaországban elég sok világra szóló dolog van s egyel több vagy kevesebb nem sokat számit. Ők megengedhetik maguknak ezt a luxust.

□ Annál kevésbbé tehetjük mi. Nálunk még a rossz szobornak is meg kell bocsátani, mert nem igen válogathatunk jóban. Azért tehát legyünk elnézők.

□ Különben emléktábla-lázjárta a napokban. Ugyanis ez a legkevésbbé művészi s a legkevesebbe kerül. Horváth Adorján győri szobrász készítette el Joachim József köpcsényi emléktábláját. Tóth István domborműve: Várossy Gyula érsek arcát viseli, mit a kalocsai érseki templomban a főpap sirja fölé helyeztek.

□ Gróf Zichy János a Szépművészeti Muzeum részére Radnai Béla: gróf Leiningen-Westerburg Károly vértanu tábornok szobrát vette meg.

□ Tóth András az abbamaradt debreceni talentumos szobrász Kazinczy Lajos negyvennyolcas tábornok mellszobrát készítette el. Semmi különös sincs ezen a szobron, még csak az átlag-porterék közül sem válik ki.

□ Következetlenség és fejnélküliség jellemzi zsüri-einket. A Holló-Györgyi féle kassai Rákóczy-siremlék bizonyitja legjobban. Strobl tervét annak idején elvetették s most bizottságilag amellett döntenek. Most, amikor már fel kellene állitani az emléket, most veszik észre, hogy Holló Barnabás munkája kivihetetlen. De nemcsak kivihetetlen, hanem elütő a templom styljától s igy nincsen környezetével összhangzatban.

□ Elhatározták tehát, hogy a székesegyház északi kereszthajójában csak az északi fal sikja nyer festett dekoratiót, akár freskót, akár mozaikot, mig maga a siremlék szarkofág alakban a kripta fölötti Szent István kápolnában fog helyet foglalni.

□ Szép és kegyeletes mozgalmat indított Lányi Dezső, hogy a legismertebb siremlékek mesterének: Donáth Gyulának sirját emlékkel jelöljék. Még akkor is elismeréssel kellene adóznunk Lányinak, ha nem Donáthról volna szó. Mert szó, ami szó, temetőink annyira üresek és semmitmondóak, hogy minden egyes valamire való emlék — legalább is jóakaratunk mellett tanuskodna.

□ Ezelőtt két éve Istók János és Lukácsy kezdték meg, hogy minél olcsóbb árral lehetővé tegyék a művészi sirkövek elterjedését. Nyomtatott prospektust is készitettek, de bizony nemes szándékuk a magyar közönség rettenetes közönyén hajótörést szenvedett.

□ Mig Budapest, a főváros teljes nembánomsággal viselkedik minden közügy iránt, addig Kecskemét egyik művészi dolgot a másik után produkálja. A kecskeméti városháza hires épitőmesterét Lechner Ödönt bizták meg az uj viztorony épitésével. Az épitmény terve magyar stylu, melynek négy sarkán négy kut symbolizálja: Duna, Tisza, Dráva, Szávát. S a főhomlokzatot II. Rákóczy Ferenc fejedelem szobra fogja diszíteni, melyre pályázatot hirdetnek. Hogy azonban a mostani katasztrófa nem fogja-e ezt a szép kulturmunkát megakasztani, ezt nem tudhatjuk.

□ Ez a nyár különben is a pályázatok nyara. Nem panaszkodhatnak művészeink. Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, fennállásának ötvenedik évfordulója alkalmából a télen nagy jubiláris kiállítást rendez a Műcsarnokban. Nagy és kis állami aranyérmek és különböző összegü dijak kerülnek kiosztásra. Persze semmiesetre sem lesz egyik dij sem akkora, mint amennyiért Feszty Árpád az 1849. február 8-iki arad i csatát megfesti majd.

□ Minden téren szünet állott be a kánikulával, egyedül csak a művészetben nem. Itt örökké dolgoznak! A harcos művészek mindennapi kenyérért, az uj művészsarjadék pedig a jövőért. Fényes Adolf és Szlányi Lajos tanárok vezetése alatt Szolnokra ment a Magyar képzőművészeti főiskola 17 növendéke, hogy gyakorlati tudásukat minél jobban kibővitsék. Nem ártana, ha az állam több segitséget adna ilyen célokra, s lássa be végül, hogy a művészetekre való kiadás nem más mint tőkebefektetés, mi mindig a nemzet javára kamatozik.

□ Ezen a téren örvendetes mozgás tapasztalható. Az Iparművészeti iskola is mind több és több alkalmat ad növendékeinek a megélhetésre s evvel együtt tehetségük kibontakozását is elősegíti. A magyar iparművészetnek pedig szüksége van minél több képzett, tehetséges emberre.

□ Néha édes remény szállja meg az embert. Hátha!? Hátha!? Hiszen ennyi ősi energia, ennyi talentum nem veszhetik el. Nem, semmiesetre, ha erőskezü, hidegagyu, melegszivü kritikusok akadnak.

HANGAY SÁNDOR.

□ □ □

Igen tisztelt Szerkesztő Uram!

□ Kérem engedje meg, hogy becses lapját, a „Kulturá"-t választhassam annak a helynek, ahol szót kérjek. Szót kérek igazolásra részben, pedig útbaigazítására azoknak, a kik előtt igazolásra szorultam.

□ Május végével nyilott meg a Nemzeti Szalonban a tavaszi tárlattal kapcsolatosan háziipari kollektiv kiállításom, melyben faragott, plasztikus égetéssel díszített kisebb-nagyobb szobaberendezési tárgyaimat és iparművészeti tárgyakat mutattam be a közönségnek. Ez alkalommal, mint általában minden ilyen alkalommal a sajtó kritikája két pártra oszlott, egyik újság megdicsért, a másik megcsapott. A dicséret nem tett elbizakodottá, a kedvezőtlen kritikáért pedig hálás vagyok, mert miként a nagy francia pedagógus mondta, hogy: „kék foltok nyomán támad a jó erkölcs", azonképen a helyes szigorú kritika segít az embernek megszabni az irányt, melyet követnie kell.

□ Csak az a baj, hogy nem minden szigorú kritika helyes is, mert a kritikus nem mindig az igazi nézőpontra helyezkedik, amikor birálatát megalkotja.

□ Egyik ujságban például megjelent egy kritika, amely kiállításomat „silány erőlködésnek nevezte" ahhoz, hogy konkurenciát teremtsen fejlett bútoriparunkkal szemben. Pedig higyjék el kérem, eszem ágában sincsen bútorgyárat felállítani, amikor nagy szerényen néhány finom vésővel a kezemben kisebb-nagyobb berendezési tárgyat faragok nem is a műhelyben, hanem csak a virágdíszes nappali szobámban. Hiszen csak azt óhajtom, azt szeretném, hogy asszonyaink, lányaink előtt szimpátikus legyen a háziipar ezen ága s nemcsak, hogy örömük teljék a magukterveze, faragott-égetésű apróbb bútordarabokban — mert ne tartsanak a bútorgyárosok a konkurenciától — bizony mondom, hogy egyikünk se törné fel puha kezét egy nagy ebédlő berendezésének kifaragásával! — hanem hogy ez egy speciális keresett cikk legyen, amely részint uj produktiv pályát nyitna meg a nőknek. Mert ha olyan hires a hollandi batik, a japán selyemfestés, a török aranyhímszés, miért ne lehetne nekünk is egy modern háziipar-cikkünk keresett?

□ Igazán nem azért rendeztem azt a kiállítást, hogy az „én-rendeztem" legyen. Mert ha ez a gondolat irányít, akkor bizonyára ép érzékem kiválogatja a legszebb, legtökéletesebb darabokat, nehogy kellemetlen kritikának tegyem ki magamat. Azonban én összeszedtem azokat a darabokat is, amelyeket még gyakorlatlan kézzel, műérzék nélkül csináltam — csináltam a mesterség megtanulása céljából — munkálkodásom legelső idejében Ki mertem állani velük a vásárra, tudtam, hogy meg fognak szapulni érte, de mert azt is tudtam, hogy lesznek olyanok is, akik megfogják érteni azt, hogy miért vannak ezek is a többi között. Megértik azt, hogy itt nem a kiállitóról, hanem a mesterségről, a célról van szó.

□ Egy kritika azonban fájt. Ez azt vetette a szememre, hogy kiállításomon megérezni a német hatást. Erre csak azt válaszolhatom, hogyan lehet német hatást látni a kalotaszegi, vasi, zalai népies motivumoktól merített formákon? Főtörekvésem éppen az volt, hogy — bár ebben az uj háziiparban még idegen vonalak szerint sem dolgoztak nálunk, kollekciós kiállítás meg éppen nem került a közönség elé — a magyar vonás rajt legyen, amennyire lehet.

□ Bizony a jóindulatra, együttérzésre nagy szükség van, ha ügyünket előre akarjuk vinni, mert én minden ideálizmusommal hiszem és vallom, hogy nem az én ügyemről, hanem ügyünkről van szó, amelynek a lefitymált cinizmus egy csöppet sem használ.

□ Jánosháza, 1911. jul. 10.

Kiváló tisztelettel
Esső Erzsébet.